

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ГРУПАХ ПОДОВЖЕНОГО ДНЯ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Особливості входження людини як особистості у макро- і мікросоціум, здатність самостійно вирішувати численні соціальні проблеми, реалізувати себе в житті й створювати умови життєдіяльності, значною мірою визначається її соціальним розвитком. Це актуалізовано в законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про соціальне становлення та розвиток молоді в Україні”, у Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття).

Проблема соціального в структурі особистості розглядається представниками різних галузей науки, зокрема, філософами І.Бекешкіною, Т.Бутківською, П.Гуревичем та ін.; соціологами Е.Дюркгеймом, І.Коном, А.Ручкою, Г.Спенсером та ін.; психологами Г.Абрамовою, Г.Андрєєвою, О.Асмоловим, І.Бехом, Л.Божович, О.Кононко, Б.Паригіним та ін.; педагогами Т.Алексєєнко, Б.Бітінасом, В.Болгаріною, Є.Бондарєвською, О.Докукіною, І.Зверєвою, В.Киричок, О.Коберником, С.Литвиненко, А.Мудриком, І.Шоробурою, І.Яшук та ін.

Найбільш інтенсивно соціальний розвиток відбувається у дитинстві в ситуаціях перебування особистості в нових соціальних умовах. Такими соціальними умовами для молодшого школяра є середовище школи і, зокрема, група подовженого дня (ГПД).

Особливості входження індивіда до нового соціального середовища, засвоєння нових ролей, моделей поведінки, видів діяльності, спрямованих на самоствердження, самореалізацію в соціальному статусі обґрунтовані як базові потреби у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників Л.Божович, Л.Виготського, А.Маслоу, Е.Фромма та ін.

Проблеми організації навчально-виховної роботи у групах подовженого дня розглянуто в працях М.Горобєв, П.Гранкіна, Б.Кобзаря, Е.Костяшкіна, Т.Рабченко, Т.Чубенка, Ш.Голчека (Словачія), Ж.Готдаєва (Туркменія), В.Дімітрової та Я.Дімової (Болгарія). Структуру і функції групи подовженого дня досліджували у різні роки А.Бондар, Л.Веденісова, Й.Глікман, Л.Гурвич, П.Дементєв, В.Заворотов, С.Каркліна, В.Коротов, Г.Манке, І.Мар’єнко, Т.Мишківська, К.Присяжнюк, З.Садовнича, А.Хрипкова та інші; нині активно досліджують складові освітнього середовища ГПД в Російській Федерації П.Горностаєв, Г.Гослікова, Л.Кульбязкіна, І.Попова, М.Резніченко, Н.Чутко, Г.Шаталова.

Однак, в Україні з середини 90-х років ХХ століття не було здійснено жодного цілісного дослідження навчально-виховного процесу у групах подовженого дня, не визначено їх значення і специфіку роботи, виховний потенціал з урахуванням соціальної ситуації та перспектив соціального розвитку особистості в умовах сучасної школи. Поза увагою дослідників практично залишилися аспекти безконтрольного проведення позаурочного часу молодшими школярами, численних ризиків, пов’язаних із безпекою їхньої поведінки на вулиці, у колі ровесників, вдома за відсутності дорослих. Не досліджено педагогічні умови оптимізації соціального розвитку молодших школярів. Практично не розробленим залишається методичне забезпечення навчально-виховного процесу особистості школяра у ГПД.

Мета статті - здійснити теоретичний аналіз ключових понять проблеми соціального розвитку молодшого школяра в умовах групи подовженого дня.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що проблема соціального розвитку особистості – одна з найскладніших. Ця складність зумовлена тим, що сутність людини має біосоціальну природу. Існування її як соціальної істоти детермінується не тільки біологічними особливостями, а й суспільними відносинами та тим, як на їх фундаменті набувають свого формування, сприймання й творчої переробки умови середовища існування особистості, і яким чином отримують розвиток духовні властивості особистості, що в кінцевому результаті відображає кількісні та якісні зміни у її соціальних характеристиках.

За Л. Божович молодший шкільний вік – період, коли народжується соціальне “Я” особистості. В цей час активно відбувається соціалізація особистості дитини. Спочатку вона усвідомлює себе як суб’єкт дії, а пізніше – як соціальний суб’єкт (суб’єкт взаємин), хоча таке усвідомлення має переважно інтуїтивний характер. Істотною ознакою нового соціального становища, на думку науковців, є те, що навчальна діяльність як цілеспрямована, обов’язкова, довільна відрізняється від ігрової. Навчальна діяльність виступає предметом суспільної оцінки, а життя молодшого школяра підкоряється системі обов’язкових правил, однакових для всіх. Нова соціальна ситуація включає дитину, яка раніше була захищена сім’єю, у різнопланові міжособистісні стосунки та спілкування, такі як “дитина – дорослі”, “дитина – діти”, “дитина – учитель”, у яких треба відстоювати свої думки, позиції, право на автономність. Нормований світ соціальних стосунків потребує довільності, організованості, відповідальності, контролюючих дій. Розширюючи й устанавлюючи соціальні зв’язки, 6–7-річна дитина освоює власний психологічний простір та можливість проживання в ньому [6, с.4].

Існує багато визначень поняття “соціалізація”, які різняться залежно від розуміння їхніми авторами сутності й структури особистості. У соціологічному словнику під редакцією В. Воловича *соціалізація* визначається як процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв’язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві.

На основі осмислення сутності соціального процесу і розвитку було запропоновано визначення поняття Б.Ананьєвим у такому формулюванні: *соціальний розвиток особистості* – це процес і результат кількісних та якісних змін внаслідок набуття особистістю соціального статусу, засвоєння та сприйняття сукупності провідних соціальних норм, накопичення соціального досвіду і вироблення ціннісних ставлень до дійсності, які формуються під впливом соціуму, саморегуляції поведінки, виявляються у різних видах діяльності, якості виконання соціальних ролей. На наш погляд, поняття враховує основні соціальні характеристики особистості та їх детермінанти, найбільшою мірою відповідає предмету даного дослідження і конкретизується в роботі відносно осіб молодшого шкільного віку, ситуації їхнього соціального розвитку.

У структурі поняття “соціальний розвиток молодшого школяра” ми виокремлюємо наступні складники: потреби (фізичні, інтелектуальні, емоційні та соціальні); мотиви (інтереси, спонуки, соціальні та морально-етичні норми, соціальну перцепцію та соціальну рефлексію); активність (ініціатива, самоорганізація, самореалізація); досвід (позитивний або негативний); риси характеру (товариськість, відповідальність, самостійність і колективізм); спрямованість (ціннісні орієнтації, ставлення до дійсності, до інших та до себе); діяльність (навчальна, творча, рольова, спільна, ігрова) і взаємини (спілкування з ровесниками, школярами, педагогами, батьками).

На соціальний розвиток дитини найбільший вплив має мікросередовище. До таких відноситься і група подовженого дня.

У дослідженні питання розвитку мережі ГПД ми спираємося на праці А.Бондаря, А.Гордіна, П.Гранкіна, Б.Кобзаря, Є.Костяшкіна, К.Присяжнюк, А.Хрипкової, В.Чубенка та інших, які розглядають проблему специфічності роботи групи продовженого дня у тісному взаємозв'язку з теорією виховання.

Під час роботи групи продовженого дня молодші школярі мають змогу брати на себе різні соціальні ролі: партнерів, котрі вчаться співпрацювати; співрозмовників, які вміють активно слухати, підтримувати розмову, досягати згоди, домовлятися, визначають право іншого на його думку; експертів, що аналізують проблему; друзів, які піклуються один про одного, допомагають, довіряють.

Водночас слід зазначити, що повноцінний соціально-комунікативний розвиток молодших школярів відбувається у колективі, де панує атмосфера довіри, терпимості, дружелюбності, захищеності, підтримки. Тут дитина стає відкритою, розкутою, впевненою у собі. Крім того, у неї з'являється почуття успішності, захищеності, вона вчиться розуміти інших, у неї формується потреба у саморозвитку.

Таким чином, нами встановлено, що специфічність такої форми роботи полягає в тому, що в умовах ГПД діти отримують харчування, для них організовується відпочинок та дозвілля, створюються необхідні педагогічні умови для виконання домашніх завдань (самопідготовки) під безпосереднім керівництвом вихователя. У таких групах діяльність спрямовується на вирішення освітньо-виховних завдань, а саме: підвищення якості отриманих знань, розвитку інтересів, здібностей школярів, підготовки їх до суспільно-корисної праці, виховання колективізму та взаємодопомоги.

Список використаної літератури

1.Герлянд Т.М. Групи продовженого дня початкової школи як складова соціокультурного середовища //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць: У 2-х кн. – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2002. – Кн. 1. – С.258-261.

2.Герлянд Т.М. Роль вихователя групи продовженого дня у формуванні всебічно розвиненої особистості молодшого школяра // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки: У 2-х частинах. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2003. – Вип. 52, Частина 2. – С.70-71.

3.Герлянд Т.М. До питання сутності соціального розвитку особистості в теорії та практиці виховання //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць: У 2-х книгах. – Київ–Житомир: Видавництво Волинь, 2003. – Кн.1.– С.115-120.

4.Герлянд Т.М. Сучасні проблеми дослідження соціального розвитку дітей молодшого шкільного віку в групах продовженого дня // Науковий збірник “Проблеми педагогічних технологій” Волинського державного університету ім. Лесі Українки. –Луцьк, 2004. – Вип. 3-4 (28-29). – С. 45-49.

5.Кон И. С. Ребенок и общество / И. С. Кон. – М. : Педагогика, 1988. – 271 с.